

REPORTAGE

FREDSSYMBOLER

Kriget har kommit till Europa och med det kampen mellan olika symboler. I Ukraina står propagandastriden mellan de ryska truppernas "Z" och det invaderade landets solrosor. De gula blommorna har på kort tid spridit sig över världen som en ny – och kanske behövlig – symbol för fred.

I FREDENS TECKEN

NÄR ORLA VIGSÖ var tonåring i Danmark på 1970-talet köpte han en torshammare i brons. Den symboliserade det nordiska och anspelade på fantasy. Men det var länge sedan han stoppade undan halsbandet.

– I dag skulle jag aldrig kunna bära torshammaren, eftersom den förknippas så mycket med högerradikala. Det utspelas hela tiden en kamp om att få bestämma vad olika symboler ska förknippas med. En symbol har ingen fixerad betydelse och är helt beroende av sin kontext.

I dag arbetar Orla Vigsö som professor i medie- och kommunikationsvetenskap vid Göteborgs universitet och hans specialintresse är politisk kommunikation, symboler och satirteckningar. Det är bråda dagar för honom då journalister ringer från när och fjärran för att höra hans tankar om symbolerna som har blivit aktuella i Rysslands krig mot Ukraina: Z-tecknet och solrosen.

– Det är jätteviktigt med symboler i krigstid. Att man har något som kan ena folket och som samtidigt skiljer ut gruppen från andra.

En symbol har två funktioner generellt, förklarar Orla Vigsö. Den ena funktionen är intern, att man stärker gemenskapen bland dem som tänker likadant. En känsla av sammanhållning. Sedan har symbolen en extern funktion, ut mot andra, och den kan ha en mer aggressiv karaktär. Att skrämmas och visa hur många man är; att man är överallt.

När det gäller symbolen Z började den plötsligt dyka

upp i samband med Rysslands fullskaliga invasion av Ukraina. På bara några dagar fanns den på militärfordon, på uniformer och till och med på en rysk gymnasts tröja. Den syns nu överallt i Ryssland och har blivit en nationalistisk symbol som enar dem som står bakom president Putins krig.

Det har gjorts många försök att reda ut om Z-tecknet är en förkortning för något och spekulationerna är många, som att det skulle stå för "za pobedy", som betyder "för seger".

– Det enda som verkar rimligt är att det var en intern sak från början inom ryska armén för att signalera till varandra vilken division man tillhörde och möjligtvis vart man var på väg, säger Orla Vigsö. Sannolikt har någon med förbindelse med Kreml varit inblandad i att sprida symbolen. Regeringstrogna ryssar har visat upp symbolen i olika sammanhang och den har spridit sig mycket snabbt. Att bära Z-tecknet är inte något harm-löst utan ett tecken på att man har valt sida och stödjer invasionen.

SOM SYMBOL BETRAKTAD är Z-tecknet perfekt eftersom den är väldigt enkel och det är en fördel när en symbol ska spridas, säger Orla Vigsö. Den liknar inte heller något annat tecken som används av andra, och därför är den lätt att skilja ut. Tecknet hade ingen historia och var inte fyllt med någon mening, vilket gör att det enkelt kan laddas med den betydelse man önskar.

I samma takt som Z-symbolen tog fart, har Ukrainas

500 f.kr: Olivkvisten.

Enligt de gamla grekerna representerade olivkvisten överflöd och var något som höll onda andar på avstånd. Både den grekiska fredsgudinnan Eirene och hennes romerska motsvarighet Pax avbildas med en olivkvist i handen, och den har varit en symbol för fred sedan dess.

Minst lika gammal: Fredsduvan.

En fredssymbol med flertusenåriga anor som använts av olika religioner i både Europa och Asien. Pablo Picasso populariserade den vita duvan när han gjorde den till symbol för Världsfredskongressen 1949.

”När behovet av en ny symbol uppstår är det vanligt att man tar något redan existerande, som en blomma eller bokstav, och fyller det med innehåll.”

solros spridit sig som ett stöd för det ukrainska folket. Till skillnad från tecknet Z är solrosen en symbol som redan är känd. Den är Ukrainas nationalblomma och är positivt laddad med sin livssymbolik; en blomma som vänder sig mot solen. Den positiva laddningen i kombination med att den är opolitisk har gjort den enkel att ta till sig, menar Orla Vigsö.

Fredliga protestaktioner genomförs runt hela världen, där solrosfrön skickas till ryska ambassader och människor planterar frön, som vid ryska konsulatet i Göteborg. Van Goghs solrosor har fått en renässans på sociala medier. Jill Biden, USA:s första dam, har visat sitt stöd genom att bära en broderad solros längst ner på ärmen på en blå klänning.

YTTERLIGARE EN SYMBOL som har dykt upp i samband med kriget i Ukraina kommer från ryssar runt om i världen som motsätter sig invasionen. En vit-blå-vit flagga har skapats utifrån den ryska flaggan. Det röda har tagits bort för att markera att den ryska flaggan är associerad med blod. Flaggan har synts vid protestaktioner och har snabbt blivit en symbol för denna fredsörelse.

– När behovet av en ny symbol uppstår är det vanligt att man tar något redan existerande, som en blomma eller bokstav, och fyller det med innehåll, säger Orla Vigsö.

På så vis kan man fylla en gammal symbol med ny innebörd, som till exempel nazisternas svastika. I dag associerar vi den med ondska och folkmord, men svastikan är en urgammal symbol som bland annat betytt solen och lycka.

Ett alternativ är att skapa något nytt, fylla det med mening och arbeta för att folk ska ställa sig bakom budskapet. Ett sådant exempel är fredstecknet som har blivit en av världens mest kända symboler.

Tecknet skapades 1958 av den brittiska textildesignern Gerald Holtom, som var djupt förtvivlad över det

Klassiker som kom tillbaka: Regnbågen.

En annan urgammal symbol för fred. Eller för gudarnas kontakt med människorna, som i den fornnordiska mytologin, eller för ett lyckligt äktenskap, som i kinesisk tradition. I modern tid har den symboliserat Kooperationen (lanserad i Schweiz på 1920-talet), som gemensamt tecken för en italiensk fredsmarsch på 1960-talet. På 1980-talet blev den en symbol för gayrörelsen i San Francisco. 2002 dök den regnbågsfärgade fredsflaggan upp igen i Italien, då den hängdes ut från balkonger och fönster som en protest mot Irakkriget.

kalla kriget och hotet om ett kärnvapenkrig. Rädslan drev honom till att bli medlem i en grupp som var motståndare till kärnvapenspridning, Direct Action Committee. Inför en protestmarsch som skulle avgå från London, ombads Holtom att skapa banderoller. Han tog sitt uppdrag på fullt allvar och bestämde sig för att skapa en symbol.

Han förklarade sin skapelse med att den bestod av brittiska marinens semafor-tecken för bokstäverna N (*nuclear*) och D (*disarmament*). Två flaggor som hålls neråt i 45 grader symboliserar N medan en flagga rakt upp och en flagga rakt ner symboliserar D.

I en intervju beskrev Holtom att han hade ritat sig själv, en människa i förtvivlan med händerna utsträcka. Symbolen representerade det fruktansvärda hot som kärnvapen utgör för mänskligheten.

Inför protestmarschen lät Holtom tillverka "lollipop", runda skyltar med symbolen på i ett lättburet material eftersom marschen skulle bli lång. En keramiker gjorde små knappar i vit lera och målade på symbolen i svart, brände knapparna i ugn och klistrade på en säkerhetsnål. De distribuerades med budskapet: "Vid ett kärnvapenkrig kommer dessa knappar vara ett av få mänskliga ting som överlever ett kärnvapeninferno." Knapparna är i dag samlingsföremål.

ENKELHETEN I HOLTOMS SYMBOL gjorde att vem som helst kunde reproducera den och symbolen spreds snabbt. På 1960- och 70-talet växte den politiska och kulturella oron och fredssymbolen blev kittet som höll ihop människor som strävade efter social förändring. Nu var det inte bara organisationer som protesterade mot kärnvapen som använde symbolen, utan också medborgarrättsförespråkare, homosexuella, klimatrörelser,

kvinnofrigörelseaktivister och demonstranter mot Vietnamkriget. Hippierörelsen gjorde symbolen till sin och den omfamnades av en generation som trodde på att en förändring var möjlig.

Med åren har symbolen blivit universell och korsat nationella och kulturella gränser. Kommunikationsforskaren Orla Vigsö har följt dess utveckling.

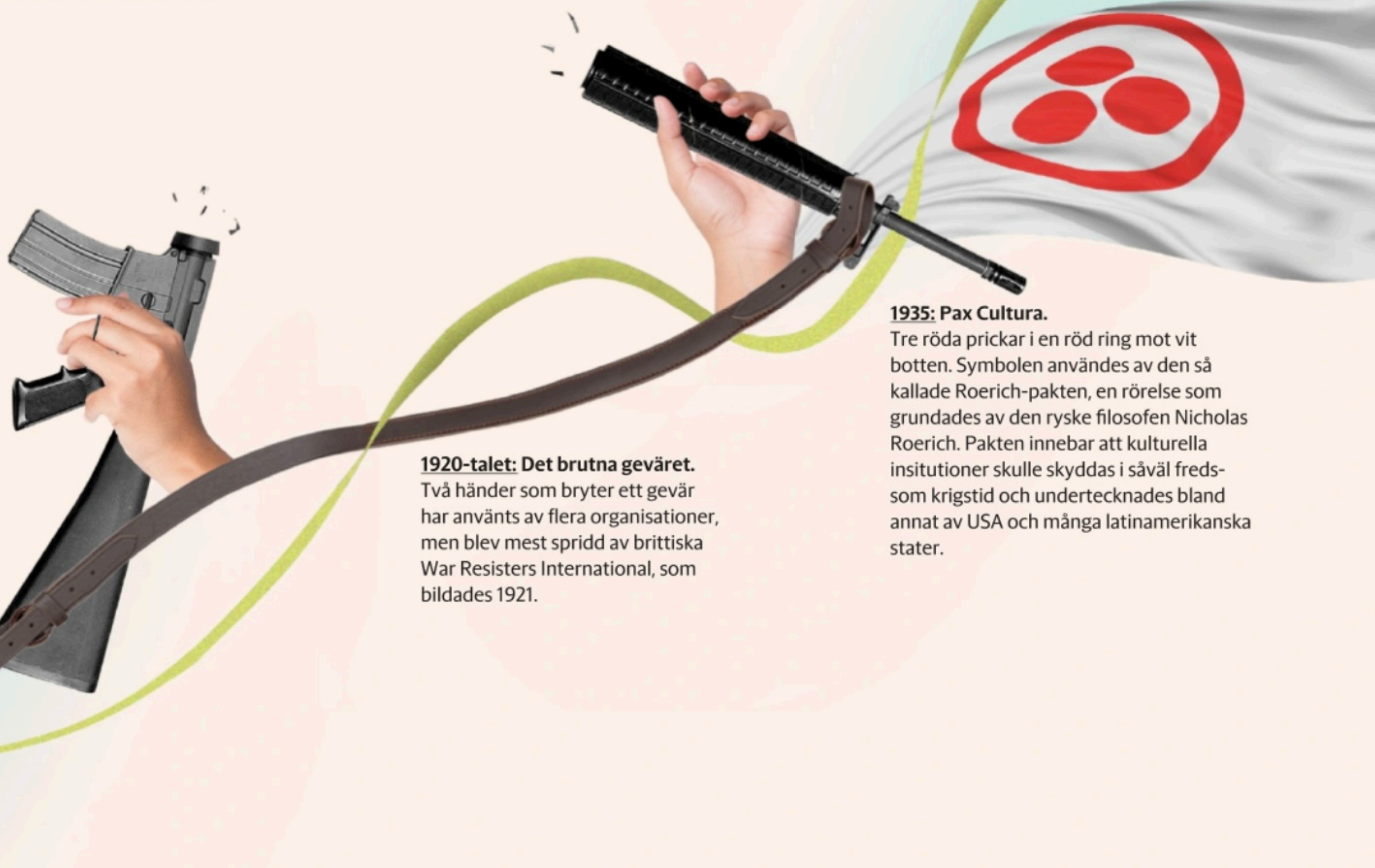
– Så länge Vietnamkriget pågick var tecknet laddat med stark symbolik och en tumme i ögat på de konservativa. Den snabba spridningen av tecknet visade på att det fanns ett stort motstånd mot kriget och blev en betydelsefull signal till både militärerna och politikerna.

I dag ser Orla Vigsö en risk att fredstecknet förlorar sin ursprungliga kraft och mening.

– Det riskerar att bli urvattnat och tomt när det finns att köpa som örhängen eller på t-shirts i vilken affär som helst. Men tecknet fylls med innehåll igen då det verkligen handlar om krig och fred. Till exempel i krigssituationer då civila använder det för att markera "bomba inte här".

Kreativa människor har alltid sett till att använda och omskapa symboler i en ny kontext. Efter ➡

På 1960- och 70-talet växte den politiska och kulturella oron och fredssymbolen blev kittet som höll ihop människor som strävade efter social förändring.

1920-talet: Det brutna geväret. Två händer som bryter ett gevär har använts av flera organisationer, men blev mest spridd av brittiska War Resisters International, som bildades 1921.

1935: Pax Cultura.

Tre röda prickar i en röd ring mot vit botten. Symbolen användes av den så kallade Roerich-pakten, en rörelse som grundades av den ryske filosofen Nicholas Roerich. Pakten innebar att kulturella insitutioner skulle skyddas i såväl freds- som krigstid och undertecknades bland annat av USA och många latinamerikanska stater.

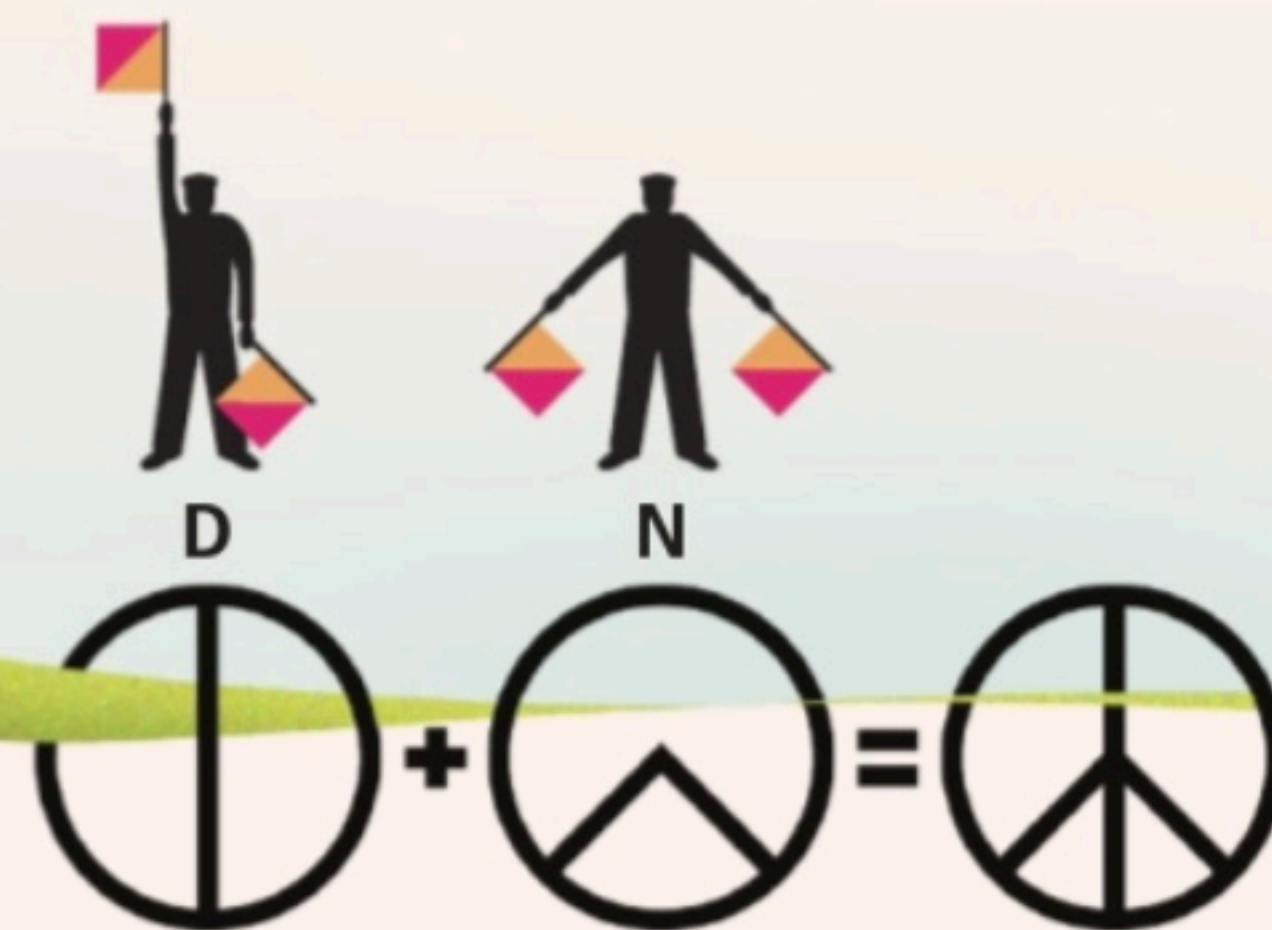
1940-talet: V-tecknet.

Två fingrar i luften är i Storbritannien en förolämpning som motsvarar vår långfingergest. När Sir Winston Churchill vred handen med handflatan utåt hade han plötsligt hittat på en ny symbol: ett V-tecken, för vinst, seger, eller helt enkelt för fred. Tecknet är egentligen inte den engelske premiärministerns, utan började användas av franska, belgiska och brittiska piloter, men fick spridning när det anammades av Charles de Gaulle och Churchill. I 60- och 70-talets USA kom det att fungera som ett rent fredstecken och en protest mot Vietnamkriget.

1950-talet: Papperstranan.

Origami-tranan är en urgammal symbol för lycka i Japan. Efter atombomben i Hiroshima 1945 fick symbolen ny spridning tack vare den leukemisjuka flickan Sadako Sasaki, som tillbringade sina sista sjuka år med att vika tranor – enligt myten ska den som viker tusen tranor få sina önskningar uppfyllda. Flickan står staty i både Hiroshima och Seattle.

1950-talet: Fredsmärket.

När det skapades på 1950-talet stod tecknet för flaggsignalerna "N" och "D", som i "Nuclear Disarmament", alltså en rörelse för kärnvapen-nedrustning. Den enkla och tydliga designen har gjort det till en generisk fredssymbol, som sprids över världen och kanske var som allra mest använd under 60-, 70- och 80-talet.

terrorattackerna i Paris 2015 kombinerade den franske konstnären Jean Jullien tecknet med formen av Eiffeltornet, och skapade en kraftfull symbol för global solidaritet med Frankrike.

ETT BRA SÄTT att testa om en symbol håller över tid är om den dyker upp i satirteckningar, säger Orla Vigsö som forskar om just sådana teckningar. Där används bara symboler som folk förstår, annars fungerar det inte. Särskilt Fredsduvan är extremt användbar och enkel att göra nya versioner av. Den är universell och betyder bara en sak: fred. Ett exempel på en satirteckning från kalla krigets dagar visar en pansarvagnsduva, alltså en pansarvagn som är förklädd till duva.

– Den fungerade som kritik mot att Sovjet utmålade sig som fredsälskande, säger Orla Vigsö.

Den spanska konstnären Pablo Picasso har starkt bidragit till att göra duvan till en internationell symbol för fred. Efter att hans målning "Guernica" blivit hyllad som en av världens mest gripande antikrigsmålningar, blev Picasso ombedd att formge en symbol inför den internationella fredskonferensen i Paris 1949. Han valde att teckna en realistisk bild av en duva som han hade fått av sin konstnärsvän Henri Matisse. Picasso utvecklade senare denna bild till en enkel, grafisk linjeteckning som har blivit världskänd.

EN PERSON SOM I HANDLING känner till fredssymbolernas kraft är Elisabeth Gerle. Som ung präst i Ronneby på 1980-talet var hon djupt oroad över att supermakterna stod rustade till tänderna med kärnvapen. Tillsammans med en grupp kvinnor blev hon en av drivkrafterna till något som skulle växa sig större än hon någonsin hade kunnat drömma om: Den stora fredsresan.

– Vår utgångspunkt var att det inte räcker med fredsdemonstrationer, utan vi behöver prata med de högsta politiska ledarna i världen. Vi ville få dem att verka för nedrustning av kärnvapen. Arbetet utgick från FN-stadgan: "Befria världens folk från krigets gissel." Det var

vårt lilla enkla uppdrag, berättar Elisabeth Gerle och skrattar högt.

I planeringen av fredsresan bestämde de att symboler för fred skulle få spela en stor roll. Utöver fredstecknet, fredsduvan och vita fanor, använde de en vit blomma med gult i mitten: Fredsblomman. Som ett tidigt exempel på crowdfunding, såldes blomman som pin för fem kronor. Snart bestämde sig Konsum för att sälja Fredsblomman och ställde fram en liten ask med blommor vid varje kassa över hela Sverige. Försäljningen blev framgångsrik och Fredsblomman hjälpte till att göra finansieringen av resan stabil.

Socialdemokraten Inga Thorsson och Centerledaren Karin Söder stöttade initiativet och Internationella Kvinnoförbundet för fred och frihet blev huvudarrangör. Resan startade 1985 på en manifestation i Stockholm där Olof Palme blev utfrågad och fredsblommor delades ut. Sedan tog resan fart med fyra vita bussar, som anspe-lade på Folke Bernadotte som under andra världskriget räddade flyktingar i vita bussar. När resan avslutades i New York 1988 hade det svenska initiativet blivit en världsvid rörelse som besökt 105 länder. De insamlade svaren från världens ledare visade att de flesta länder var positiva till nedrustning – om alla andra också rustade ner.

Elisabeth Gerle, som i dag också är författare och professor i etik, gav nyligen ut boken "Allt är omöjligt och vi ger oss inte – Den stora fredsresan". Hon har tänkt mycket på om deras arbete gav några effekter.

– Strax efter att vi avslutade fredsresan föll Sovjetunionen ihop 1989. Sedan skedde en avspänningsperiod och det finns forskare som hävdar att fredsorganisationer bidrog. Något som har gjort mig glad är att personer som var barn på den tiden har berättat att de kände sig trygga av att gå i fredsdemonstrationerna eftersom deras föräldrar engagerade sig. Rädslan minskade.

Hon tror att det är precis lika viktigt i dag att ingjuta kraft och mod inte minst hos barn och att de känner att deras föräldrar aktivt agerar. Att aldrig ge upp. I och

”Ett resultat som har gjort mig glad är att personer som var barn på den tiden har berättat att de kände sig trygga av att gå i fredsdemonstrationerna eftersom deras föräldrar engagerade sig. Rädslan minskade.”

1980-talet: Revolvern med knut på pipan.

Konstnären och grafikern Carl Fredrik Reuterswärd skapade skulpturen Non-Violence 1980, som en reaktion på mordet på John Lennon samma år. Den blev snabbt en allmän symbol för kampen för fred. En version av skulpturen står utanför FN-högkvarteret i New York. Replikor finns i flera andra städer runt om i världen.

2022: Solrosen.

Solrosen har odlats i Ukraina sedan mitten av 1800-talet och med tiden blivit en inofficiell nationalsymbol – och en symbol för fred. Vid en ceremoni 1996 högtidligt hölls Ukrainas beslut att skrota den kärnvapenarsenal som landet ärvde efter Sovjetunionens upplösning genom att de ryska och ukrainska försvarsministrarna planterade solrosor vid den gamla missilbasen. 25 år senare är ukrainska och ryska ministrar på var sin sida i ett krig, men solrosen har spridits över världen som en symbol för stöd för Ukraina och för fred.

1980-talet: Fredsblomman.

Början av 1980-talet var de stora fredsmarschernas tid. En populär symbol var den vita "fredsblomman" som användes av demonstranterna och delades ut till politiker.

CLASSICO RISERVA FRÅN TOSCANA

En Chianti Classico Riserva som konsekvent fått 91-92/100 poäng av den svårimponerade världskända vinkritikern James Suckling. Lagrad 24 månader varav 18 på fat. Kan lagras eller drickas nu. Passar till lammstek med vitlök och örter och en krämig potatisgratäng eller en gnocci med gorgonzola och spenat.

Rocca Guicciarda Riserva, 2018.
Nr. 2723. 375 ml. 85 kr,
750 ml. 159 kr. 13,5% vol.

Alkohol kan skada din hälsa.

Bild: Olle Seibold, Stefan Lindblom

DÅ OCH NU. Elisabeth Gerle som fredsaktivist 1985. I dag är hon präst, professor i etik och författare.

med kriget i Ukraina har fredssymbolerna fått en ny aktualitet och påminner oss om att fred är långt ifrån självklart.

– Våra manifestationer innehöll symboler som kunde verka naiva och vi fick ibland kritik för det. ”Ska ni möta missiler med blommor?” Men det var ett medvetet val. Skarpa frågor till politikerna och så sång, dans, konst och poesi. Jag kommer aldrig att glömma hur vackert det var när vi avslutade en av våra manifestationer med att alla barn släppte sina ballonger upp mot skyn som en gemensam önskan om fred. Vi ville få barn att känna hopp. Det är så lätt att låna aktiviteter som att rita fredsduvor i skolan, att låna kärlekens och livets symboler. Men samtidigt, om inte barn får tillgång till det, vad händer då?

LOUISE BERGMAN är kulturarbetare och filmare i Göteborg. Idén att skriva om fredssymboler kom av att hon upptäckte den legendariske rockfotografen Jim Marshalls bok "Peace".

ERIK NYLUND är illustratör med bas i Skåne. Han medverkar återkommande i Två Dagar och har tidigare bland annat bildsatt vår jakt på ren luft och snusets historia.

Marty utemöbler från Slettvoll. Gjorda för att tåla det skandinaviska klimatet i många, många år.

GÖTEBORG A&Co, Klangfärgsgatan 6A, Västra Frölunda TELEFON 031-7730100 Öppettider: 10.00-18.00, lör 11.00-16.00 WWW.AOCHCO.SE

a&co